

ΕΝΑ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙ (ΑΡΜΠΑΝΑΣΙ) ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΙΡΝΟΒΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Στή Βουλγαρική Έθνική Βιβλιοθήκη «Κύριλλος και Μεθόδιος» (Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij») στην Σόφια, ανάμεσα στα έλληνικά και άλλα ξενόγλωσσα χειρόγραφα της, υπάρχει και ένας ελληνικός κώδικας των μέσων του 19ου αιώνα (Gr. 147), προερχόμενος από τη γνωστή κωμόπολη Άρβανιτοχώρι ή Άρμπανάσι (Arbanasi) του Μεγάλου Τιρνόβου της Βουλγαρίας. Ο κώδικας αυτός στον τυπωμένο κατάλογο των παραπάνω χειρογράφων¹ αναφέρεται με τον τίτλο: «Arbanaški Sbornik na Dimitar Georgiev Popsimeonon (Collectio mixtorum thematum Dimitrii Popsymeonon de Arbanassi) 1858-1869 g.».

Με βάση το περιεχόμενό του² ο κώδικας που μνημονεύσαμε μπορεί να χαρακτηριστεί ως συλλογή ποικίλου μορφωτικού περιεχομένου³ χωρίς ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον, ανάμεσα όμως στα 411 συνολικά φύλλα του υπάρχουν και μερικά στα όποια μπορεί να βρῆ κανείς ενδιαφέροντα στοιχεία⁴ για τη νεώτερη ιστορία του Άρβανιτοχωρίου, της «περίεργης», θά τη χαρακτηρίζαμε, αυτής κωμόπολης που, αν και βρίσκεται στην καρδιά της Βουλγαρίας, είχε κατορθώσει να διατηρήσει έντονο τον ελληνικό χαρακτήρα της από την ίδρυσή της (άρχες πιθανόν του 16ου αιώνα) ως τα πρώτα σχεδόν χρόνια του αιώνα μας⁵.

1. Πρόκειται για τον μεθοδικό και έμπεριστατωμένο κατάλογο των χειρογράφων αυτών που έχει συντάξει ο πρώην διευθυντής του τμήματος Χειρογράφων και Άρχετύπων της Έθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας κ. Manjo Stojanov: βλ. M a n j o S t o j a n o v, Opis na grăckite i drugi ŹuŹdoezični răkopisi v Narodna Biblioteka «Kiril i Metodij» v Sofija (Κατάλογος των ελληνικών και άλλων ξενόγλωσσων χειρογράφων της Έθνικής Βιβλιοθήκης «Κύριλλος και Μεθόδιος» της Σόφιας), Sofija 1973, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 207+24 εικόνες· πρβλ. και σχετική βιβλιοκρισία του Χ. Κ. Παπαστάθη, στα «Βυζαντινά» 6 (1974) 422-427.

2. Λεπτομερή περιγραφή του περιεχομένου του χειρογράφου βλ. στοῦ S t o j a n o v, Opis na grăckite răkopisi, σ. 154-166.

3. Βλ. Παπαστάθη, ὀ.π., σ. 425.

4. Βλ. S t o j a n o v, Opis na grăckite răkopisi, σ. 162-165, όπου δημοσιεύονται και οί διάφορες «ένθυμῆσεις» που είναι καταχωρισμένες στον κώδικα. Άρκετὲς ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρονται στον κτήτορα του χειρογράφου και την οἰκογένειά του, ἀλλὰ και πολλές ἔχουν σχέση με τίς ἐκκλησίες τῆς κωμόπολης ἢ με διάφορα τοπικά γεγονότα.

5. Ἡ κυριώτερη σχετική με τὸ Ἄρμπανάσι βιβλιογραφία, που ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας,

Κτήτορας και γραφέας του χειρογράφου¹, για το όποιο κάνουμε λόγο, ήταν, όπως μας πληροφορούν διάφορες έγγραφες και «ένθυμώσεις» του κώ-

είναι ή εξής: 1) J o r d a n P o r g e o r g i e v, Selo Arbanasi. Istoriko-arheologičeski beležki (Χωριό Άρμπανάσι. Ιστορικο-αρχαιολογικές σημειώσεις), «Periodičesko Spisanje na Bālgarskoto Knizovno Družestvo v Sofija», 15, kniga 64 (1903) 86-123. Στη μελέτη αυτή ο συγγραφέας της αναφέρεται πρώτα (σ. 93-102) στην ιστορία του Άρβανιτοχωριού από την ίδρυσή του ως την εποχή που δημοσιεύεται το άρθρο, και κατόπιν (σ. 102-123) περιγράφει τα διάφορα μνημεία της κωμόπολης (έκκλησίες, μοναστήρια κ.λ.), καθώς επίσης και τα εκκλησιαστικά βιβλία και άλλα αντικείμενα που βρίσκονται σ' αυτά. 2) D i m i t ĩ r I v. P a r a z o v, Selo Arbanasi. Lični spomeni i sābrani dānni (Χωριό Άρμπανάσι. Προσωπικές αναμνήσεις και συλλογή στοιχείων), «Sbornik na Bālgarskata Akademija na Naukite», klon Ist. - filol. i filos.-obštstven, 17, kniga 31 (1937) 1-94. Πρόκειται για ενδιαφέρουσα μελέτη που στηρίζεται, κατά ένα μέρος της, και στις προσωπικές αναμνήσεις του συγγραφέα. Ο Parazon αναφέρεται πρώτα στην ίδρυση και λειτουργία του ελληνικού σχολείου (1740 κ.έ.), στο όποιο δίδαξε και ο ίδιος, στο εκπαιδευτικό σύστημά του, στις εκδρομές, θεατρικές παραστάσεις κ.λ. Κατόπιν περιγράφει τα αρχοντικά σπίτια της κωμόπολης, μιλάει για τον έποικισμό και το παλιό της όνομα (Zagotie), και στη συνέχεια εξετάζει την οικονομική ανάπτυξη της, τα διάφορα μνημεία της (περιγραφή εκκλησιών και μόνων, επιγραφές, εκκλησιαστικά βιβλία, «ένθυμώσεις» κ.λ.), τα επαγγέλματα των κατοίκων, εμπόριο, προνόμια και άλλα. 3) I v a n S n e g a r o v, Iz arbanaškite staropečatni knigi v Sofijskata Narodna Biblioteka (Άπό τα αρχέτυπα βιβλία του Άρμπανάσι στην Έθνική Βιβλιοθήκη της Σόφιας), «Spisanje na Bālgarskata Akademija na Naukite», Ist. -filol. i filos.-obštstven, 28, kniga 64 (1937) 141-176. Περιγραφή εκκλησιαστικών κυρίως βιβλίων μαζί με τις σημειώσεις, «ένθυμώσεις» κ.λ. που περιλαμβάνονται σ' αυτά. 4) D i m i t ĩ r K o s t o v, Arbanasi. Naučnopropuljaren očerk (Άρμπανάσι. Έπιστημονική-έκλαϊκευτική σκιαγραφία), Sofija 1959, έκδ. Nauka i Izkustvo, σελ. 128+74 εικόνες. Ο συγγραφέας, που κατάγεται και ο ίδιος από το Άρμπανάσι, μας δίνει μιá ενδιαφέρουσα μονογραφία στηριζόμενος και σέ όλη την προηγούμενη βιβλιογραφία. Το έργο του, που συνοδεύεται και από πολλές εικόνες, αναφέρεται τόσο στην ιστορία της κωμόπολης όσο και στά μνημεία της (αρχοντικά σπίτια, εκκλησίες, μόνες, αρχιτεκτονική των κ.λ.). Πρβλ. και παρουσίαση του βιβλίου και κρίσεις για τις απόψεις του συγγραφέα του από τον Ι. Θ. Λ α μ ψ i δ η στο «Δελτίον Σλαβικής Βιβλιογραφίας» έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1964, τεύχος 1, σ. 18-26, και στην «Βαλκανική Βιβλιογραφία», τ. Α', έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 280-281. 5) D i m. K o s t o v - D. K u c a r o v, Kratka istorija i vodač za starinite na s. Arbanasi (Σύντομη ιστορία και οδηγός για τις αρχαιότητες του χωριού Άρμπανάσι), Gorna Orjahovica 1946, σελ. 24. 6) Z v e z d e l i n C o n e v, Istorija na grad Gorna-Orjahovica i okolnostta mu: Ljaskovec i Arbanasi (Ιστορία της πόλης Άνω Όριαχόβιτσας και των περιχώρων της: Λιάσκοβets και Άρμπανάσι), Veliko Tārnovo 1932, σελ. 170. Μερικές, τέλος, πληροφορίες για τις εμπορικές σχέσεις του Άρβανιτοχωριού με διάφορες πόλεις των Ήγεμονιών κατά τὰ έτη 1791 και 1793 μπορεί νά βρη κανείς και στά ελληνικά έγγραφα των αρχείων του Βρασον' βλ. σχετικά D u m i t r u L i m o n a - E l e n a L i m o n a, Catalogul documentelor grečesti din Arhivele Statului de la Oraşul Stalin, Bucureşti 1958, τ. Ι, σ. 185-186, 320, 326, 328-330, 334, 335-337, 347-348 και τ. ΙΙ, σ. 53.

1. Φαίνεται πώς στο Άρμπανάσι υπήρχε κάποια παλαιότερη παράδοση κωδικογράφων. Ήδη διαπιστώνουμε την ύπαρξη δύο από αυτούς. Συγκεκριμένα, στόν κώδικα 965 της Μονής Ίβήρων του Άγίου Όρους, στη σ. 795 αναγράφεται ή ένδειξη: «Έτελιώθει και έ-

δικα, ὁ Δημήτριος ἢ Δημητράκης Γεωργιάδης ἢ Γεωργίου παπᾶ Συμεωνίδης, ὁ *πολυγράφος ὁ μουσικός* (ἔτσι ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτό του ὁ ἴδιος), γεννημένος στὸ Ἀρβανιτοχώρι τῆ Μεγάλῃ Δευτέρᾳ 28 Μαρτίου 1827¹. Τὸ ἴδιο ἀσφαλῶς

γράφει τὸ παρὸν στιχηράριον διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ *Ἰωάννου Ἀλβανιτοχωρίτου πλησίον τοῦ μέγα Τουρνάβου*, 1761, Φεβρουαρίου 21». Ἐπίσης, στὸν κώδικα 142 τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου διαβάζουμε τὰ ἑξῆς: «Ἀρτίκουλα νομικά, τὰ λεγόμενα Στατούτα τῶν ἐν τῇ Τρανσυλβανίᾳ ἦτοι Ἑρδελία κατακισμένων Σαξῶνων κοινῶς Σασῶν ὀνομαζομένων, μεταγλωττισμένα ἀπὸ τὰ Λατινικά εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλήν τῶν Ῥωμαίων Διάλεκτον παρ' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου *Ἰωάννου Ἀδάμη τοῦ ἐξ Ἀλβανιτοχωρίου Τουρνάβου τῆς Βουλγαρίας*, τὰ ὁποῖα καταγράφονται ἀραδικῶς καὶ ἀπαραλλάκτως με ὅλα τους τὰ περιεχόμενα τίτουλα καὶ κεφάλαια καὶ παράγραφα, συνθεμένα με φράσιν πολλὰ εὐκόλην καὶ συντομικὴν πρὸς χάριν καὶ εὐνοίαν τῶν φιλομαθεστάτων τιμίον πραγματευτῶν Ῥωμαίων τῆς Κομπανίας τοῦ Σιμπινίου. Ἐν ἔτει Κυρίου 1762 κατὰ μῆνα Ἰούνιον»· βλ. σχετικὰ Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. Α', Cambridge 1895, σ. 208, τ. Β', Cambridge 1900, σ. 242 (φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοσις Argonaut Inc. Publishers, Chicago 1969).

1. Ὁ Δημητράκης Γεωργιάδης παπᾶ Συμεωνίδης ἀνῆκε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀξιόλογες οἰκογένειες τζορμπατζήδων τοῦ Ἀρβανιτοχωρίου. Ὁ παπoὺς του παπᾶ Συμεὼν διετέλεσε ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ταυτόχρονα δάσκαλος στὸ ἐκκλησιαστικὸ σχολεῖο τῆς ἴδιας ἐνορίας, ἀλλὰ μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀποσύρθηκε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ γιὸς τοῦ παπᾶ Συμεὼν καὶ πατέρας τοῦ Δημητράκη Γεώργιος (1782-22 Ἀπριλίου 1881) μαθήτευσε πρῶτα κοντὰ στὸν πατέρα του καὶ κατόπιν συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὸ ὀνομαστὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ Σνίβστον, ὅπου εἶχε δασκάλους τὸν Χρηστάκη Ραυλονιὸ καὶ τὸν Ἑμμανουὴλ Vaskidonί, δὲν μπόρεσε ὁμως νὰ τελειοποιηθῆ στὴν Ἀθήνα ἢ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως συνηθίζοταν τότε καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ἐπιθυμοῦσε. Ἐτσι ἐγκαταστάθηκε στὸ Ἀρμπανάσι, ὅπου παντρεύτηκε τὸ 1811 (ἢ γυναίκα του, ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἀπέκτησε συνολικὰ 8 ἀγόρια καὶ 4 κορίτσια, πέθανε στὶς 15 Φεβρουαρίου 1868) καὶ ἀσχολήθηκε μετὰ τὸ ἐμπόριο. Ὁ Γεώργιος πλούτισε γρήγορα καὶ ἀναδείχθηκε σὲ ἡγετικὴ φυσιογνωμία τόσο τῆς κομῶπολης ὅσο καὶ γενικά, τῆς περιοχῆς τοῦ Μεγάλου Τιρνόβου. Τὸ 1821 διορίστηκε «καζᾶ-βεκίλης» (πληρεξούσιος ἐπίτροπος τῶν χριστιανῶν στὸ περιφερειακὸ συμβούλιο τοῦ καζᾶ) καὶ λίγο ἀργότερα ταμίης τοῦ καζᾶ Τιρνόβου. Παρέμεινε στὰ δημόσια ἀξιώματα 48 ὀλόκληρα χρόνια, ὡς τὸ 1869, ὁπότε καὶ συνταξιοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ τουρκικὸ κράτος. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Βουλγαρίας ἡ σύνταξί του ἀναγνωρίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴ κυβέρνησι. Ἦταν μετριοπαθὴς καὶ ἐντιμὸς ἄνθρωπος, καὶ ἀσκοῦσε μεγάλη ἐπιρροή τόσο στὶς τουρκικὲς ἀρχὲς (τιμῆθηκε καὶ μετὰ τουρκικὸ παράσημο) ὅσο καὶ στοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς. Ἄν καὶ Βούλγαρος, πιθανόν, στὴν καταγωγή, ὁ ἴδιος ἦταν «ἑλληνοφρων» (γραικομάνος) καὶ ἔγραφε καὶ ὑπέγραφε ἑλληνικὰ ὡς «Γεώργιος παπᾶ Συμεωνίδης Ἀναγνώστης» (ἐπειδὴ στὰ νιάτα του εἶχε καρῆ «ἀναγνώστης»). Στὴ διαμάχη Βουλγάρων-Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ποὺ δόγησε στὸ Σχίσμα, ὁ Γεώργιος Ἀναγνώστης πῆρε τὸ μέρος τῶν «πατριαρχικῶν». Μετὰ τὴν συνταξιοδότηση καὶ ὡς τὸ θάνατό του ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ μελέτη. Ὁ γιὸς τοῦ Γεωργίου Δημητράκης, ποὺ πέθανε στὰ 1907, ἀκολούθησε τὰ χνῆρια τοῦ πατέρα του σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἑλληνικὴ μόρφωση καὶ τὴν «ἑλληνοφροσύνη» του, δὲν μπόρεσε ὁμως νὰ ἀναδειχθῆ τὸ ἴδιο κοινωνικά. Ἐμεινε ἀνύπαντρος, ἀφιερωμένος στὰ βιβλία του καὶ, στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, φτωχός. Ἡ ἀξιόλογη ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη τῆς οἰκογενείας μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Δημητράκη διασκορπίστηκε, πολλὰ βιβλία καὶ χειρόγραφα κήκκαν καὶ ὅσα

πρόσωπο είναι και ο συντάκτης του κειμένου που βρίσκεται στις σ. 391-392 του κώδικα και το οποίο θα μάς απασχολήσει αμέσως παρακάτω.

Πρόκειται συγκεκριμένα για ένα στιχουργήμα, αφιερωμένο στο Ἀρβανιτοχώρι, το οποίο χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο, που αντί για τίτλο έχει τη φράση *Ἡ Πατρίς εἶν' τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ Ἀρβανητοχώριον*¹, είναι ένας ὕμνος στις ὁμορφιές και χάρες τῆς κωμόπολης. Το κείμενο, που ἀποτελεῖται ἀπὸ 15σύλλαβους ἰαμβικούς ὁμοιοκατάληκτους στίχους, ἔχει στὸ χειρόγραφο τὴ μορφή 44 στίχων, δύο ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι 16σύλλαβοι. Ἐπειδὴ ὁμως στὴν πραγματικότητα οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι ἀποτελοῦν 8σύλλαβα δίστιχα μὲ ὁμοιοκαταληξία, ἐμεῖς δημοσιεύουμε τὸ κείμενο σὲ 46 στίχους. Ἡ παρεμβολὴ ἐξ ἄλλου βραχυσύλλαβων στίχων σὲ πολυσύλλαβους (15σύλλαβους, 13σύλλαβους)² συνηθιζόταν ἀπὸ τοὺς Φαναριῶτες στιχουργούς, τοὺς ὁποίους ἀκολουθεῖ, ὅπως φαίνεται, καὶ ὁ συντάκτης τοῦ στιχουργήματος γιὰ τὸ Ἀρβανιτοχώρι.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ στιχουργήματος, πού ἐπιγράφεται: *Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ* (δηλαδὴ τοῦ Ἀρβανιτοχωρίου)³, εἶναι ἕνας θρήνος ἀπὸ 14 ἰαμβικούς στίχους, ἑπτὰ 16σύλλαβους καὶ ἑπτὰ 14σύλλαβους ἐναλλασσόμενους. Καὶ ἐδῶ ὁμως πρόκειται γιὰ ὁμοιοκατάληκτα βραχυσύλλαβα δίστιχα (8σύλλαβα ἢ 7σύλλαβα ἀντίστοιχα) καὶ μ' αὐτὴ τὴ μορφή δημοσιεύουμε ἐμεῖς τὸ κείμενο.

Τὸ στιχουργήμα παρουσιάζει μερικές ἀδυναμίες ἀπὸ μετρικὴ ἄποψη. Στὸ α' μέρος του π.χ. ὁ στίχος 33 εἶναι 17σύλλαβος καὶ στοὺς στίχους 37-38 λείπει ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἐνῶ στὸ β' μέρος τὸ πρῶτο δίστιχο χωλαίνει τόσο στὸ μέτρο (δὲν ἔχει οὐσιαστικὰ μέτρο) ὅσο καὶ στὴν ὁμοιοκαταληξία. Ἄδου-

---

εἶχαν σωθῆ μεταφέρθηκαν στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Σόφιας, γιὰ νὰ καταστραφοῦν καὶ ἐκεῖ ὅλα σχεδὸν στὸ βομβαρδισμὸ τῆς πόλης κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον (περισσότερα βιογραφικὰ γιὰ τὴν οἰκογένεια αὐτῆ βλ. στοῦ Kostov, Arbanasi, σ. 32-34, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης καὶ Stojanov, Opis na grăckite răkopsi, σ. 155, 156, 160, 162, 163, 164, ὅπου δημοσιεύονται καὶ διάφορες οἰκογενειακὲς «ἐνθυμήσεις» τοῦ κώδικα τοῦ Δημητράκη παπᾶ Συμεωνίδη).

1. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ στιχουργήματος ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν Stojanov, Opis na grăckite răkopsi, σ. 157-158, τὸ δημοσιεύουμε ὁμως καὶ πάλιν ἐδῶ καὶ γιὰ νὰ ἔχη ὁ ἀναγνώστης ὁλόκληρον τὸ κείμενο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσή του ἔχουν παρεισφύρσει τυπογραφικὰ λάθη.

2. Πρβλ. Μιχαήλ Περίκκλητος, Ἑρμῆλος ἢ Δημοκριθιράκλειτος, τόμος πρῶτος, 1817, σ. 53 κ.ε., 365-366.

3. Στὰ 1798 τὸ Ἀρμπανάσι λεηλατήθηκε φοβερά ἀπὸ τοὺς Κιρτζαλήδες ληστές. Σ' αὐτὴ τὴν καταστροφὴ ἴσως νὰ ἀναφέρεται τὸ β' μέρος τοῦ στιχουργήματος, ὑπάρχει ὁμως καὶ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ μὴν πρόκειται γιὰ πραγματικὴ καταστροφὴ, ἀλλὰ ὁ στιχουργὸς νὰ ὑπονοῇ τὴ μεταβολὴ τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτήρα τῆς κωμόπολης, πού εἶχε σχεδὸν συντελεστῆ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα.

ναμία παρουσιάζεται ἐπίσης καὶ στὴν ὁμοιοκαταληξία τῶν στίχων 9-10, 15-16, 19-20 καὶ 25-26 τοῦ β' μέρους τοῦ στιχουργήματος. Ὑπάρχουν, τέλος, καὶ ἄλλα μειονεκτήματα, ὅπως π.χ. ἀπαράδεκτες συνιζήσεις, ἀποκοπές, κράσεις, παραγεμίσματα στίχων κ.λ., ποὺ δὲν τὰ ἀναφέρουμε, γιατί εὐκόλα μπορεῖ νὰ τὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης διαβάζοντας τὸ ποίημα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς μετρικὲς ἀδυναμίες τοῦ στιχουργήματος, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, καὶ ἡ γλώσσα τοῦ κειμένου παρουσιάζει ἐπίσης μερικὰ μειονεκτήματα. Πρόκειται γιὰ μιὰ λογία ἑλληνικὴ γλώσσα, αὐτὴν ποὺ μάθαιναν κυρίως οἱ «γραιοκόμοι» Βούλγαροι στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ 19ου αἰώνα, ἐμπλουτισμένη ὅμως καὶ μὲ ἀρκετὲς λέξεις τῆς «δημώδους», γιατί ὁ ποιητὴς, «γραιοκόμος» πιθανὸν καὶ ὁ ἴδιος, ζοῦσε σὲ ἑλληνόφωνο περιβάλλον. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη πού, ἂν καὶ δὲν εἶναι πολλά, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σοβαρὰ (π.χ. Α' στ. 9 *συμφέρον*, στ. 39 *κάτοιχη*), μολονότι οἱ φράσεις τοῦ κειμένου εἶναι ἀπλές, παρατηροῦνται ὥστόσο καὶ λίγες ἀσυνταξίες (π.χ. στ. 9 *σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι*, στ. 15 *ὅσοι καὶ ἔπιον*, στ. 32 *ποὺ ὄλο ἐγλεντζίδες*). Ἀκόμη, ὁ στιχουργὸς παραθέτει χωρὶς νόημα συνώνυμα (στ. 6 *ὄντως τῆ ἀληθεία*, καὶ στ. 21, 23 *λουλούδια, ἄνθη*), ἐνῶ ὁ λογιωτατισμὸς του τὸν κἀνὴ νὰ πλάθῃ καὶ νέες λέξεις (π.χ. στ. 28 *καταλαμβάνον*).

Ἐπισημάναμε ἤδη, περισσότερο ἴσως ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε, τὶς ἀδυναμίες τοῦ ποιήματος, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καὶ ὅτι τὸ κείμενο δὲν ἔχει καμιά ἀπολύτως ἀξία. Ἀντίθετα, κρινόμενο μὲ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς του (β' μισὸ τοῦ 19ου αἰώνα) μπορεῖ γενικὰ νὰ χαρακτηριστῆ σὰν ἓνα ἱκανοποιητικὸ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις στιχουργήμα. Ἰδιαιτέρου ὀπωσδήποτε ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἀπὸ καθαρὰ ἱστορικὴ ἄποψη, γιατί ἀποδίδει παραστατικὰ τὰ συναισθήματα τοῦ στιχουργοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του, ἐκείνων ποὺ ἀναπολοῦσαν μὲ νοσταλγία τὸ παρελθόν, ἐνῶ ἔβλεπαν μὲ πίκρα τὸ παρόν, τὴν ὀριστικὴ δηλαδὴ ἀπώλεια μιᾶς ἀπομονωμένης νησίδας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δημοσιεύουμε παρακάτω τὸ κείμενο τοῦ στιχουργήματος ἀποκαθιστώντας σιωπηρὰ τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη του:¹

[Α']

σ. 391   *Ἡ Πατρις εἶν' τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ Τορνόβῳ Ἄρβανιτοχώριον,
               Νὰ σιωπήσω δὲν μπορῶ, πρέπει νὰ ὀμιλήσω,
               Ἄρβαντοχώρ' περίφημον λέγω νὰ τραγωδήσω.
               Χώρα μεγάλ' περίφημος μέσα στὴν Βουλγαρία,
               σὲ ἓνα μπαγίρι ὕψηλόν, Ρωμαίων κατοικία.*

1 ἢμπορῶ ||

1. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν συνάδελφο κ. Φ. Κ. Μπουμπουλίδη γιὰ μερικὲς πολὺ χρήσιμες ὑποδείξεις του.

- 5 Ὡσὼν καθρέπτῃς φαίνεται σ' ὄλῃν τὴν ἐπαρχία,
πραγματευτῶν κατοικήσεις ὄντως τῇ ἀληθείᾳ.
Ἄν πῶ πῶς εἶναι θέατρον, τῆς Ρούμελης ἢ μέση·
καὶ δὲν τὸ λέγω μοναχός, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸ λέσι.
Συμφέρον τῶν πραγματευτῶν σ' αὐτὴν τὴν κατοικοῦσι,
10 κάθε δουλειὰ πραγμάτεια τους εὔκολα θεωροῦσι.
Τὰ πανηγύρια εἶν' κοντά, Πόλις καὶ Γερμανία,
Ρωσία καὶ ἡ Μπογδανιά, λέγω καὶ ἡ +πατρία.+
Ἄερα ἔχει καθαρόν, τὰ σπλάγγνα τὰ δροσίζει
καὶ τὸ νερόν τοῦ λάκκου του καρδίες τ' ἐγλενδίζει.
- 15 Ὅσοι καὶ ἔπιον αὐτό, ὅλοι τὸ ἐπαινοῦσι
καὶ ὅσοι πιὰ τὸ πίνουσι τόσον τὸ ἐπιθυμοῦσι.
Ὁ δρόμος του ἀλήθεια εἶν' μακρινὸς κομμάτι
καὶ δύσκολος ὁ πλιότερος, γιατί' εἶναι μονοπάτι.
Εἶν' τὸ χωριὸ σ' ἀκρόρειαν, τὰ μάτια σεργιανίζου
20 καὶ φυσικὲς μεταβολὲς πολὺ ἐγλενδεορδίζου.
Λουλούδια, ἄνθη, καὶ καρποὶ ἔχουσι εὐμορφία,
παντοτινὴν τερπνότητα αὐτοῦ στὴν εὐωδία.
Λουλούδια, ἄνθη μύρια, ἄγρια καὶ βοινίσια,
ὄντως αὐτὰ ἡμέρωσαν, ἔχουσι τιμὴν περίσσια.
- 25 Τὲς αἰσθησες εὐφραίνουσιν ὁμοῦ καὶ τὴν καρδιά·
τὸ λὲς καὶ σὺ πού θὰ θεωρεῖς νὰ εἶν' θαῦμα καὶ ἀπορία.
Τοῦτο, ὅσοι τὸ βλέπουσι, ποτὲ δὲν τὸ χορταίνου
καὶ ὅσοι δὲν τὸ εἶδασι δὲν τὸ καταλαμβαίνου.
Τὰ ὄμματα κουράζονται, ὅταν τὰ βλέπουσι τόσα,
30 ὁ νοῦς νὰ τὰ στοχάζεται καὶ νὰ τὰ λέγ' ἢ γλῶσσα. ||
- σ. 392 Ἄερα ἔχει εὐκρατον καὶ εὐμορφους μπαχτζέδες
μὲ σπίτια χαριέστατα, πού ὅλο ἐγλεντζέδες.
Τὰ σπίτια εἶναι πέτρινα καὶ καστρογονοισμένα,
σὰν μοναστήρια φαίνονται αὐτὰ τὸ κάθε ἕνα.
- 35 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λουτρόν,
πλὴν τὸ νερόν κουβανητόν.
Λούονται, εὐτρεπίζονται
καθ' ὥρα, λέγω, καὶ καιρόν.
Οἱ κάτοικοί του εὐγενεῖς, πολλῶ λογιῶν τὰ γένη,

10 πραγματεία τους || 11 πόλις || 12 πατρία : Αἰσθρία? || 14 τεγλενδίζει || 17 εἶν' καὶ μακρινός || 25 καρδίαν || 33 καστρογειχογονοισμένα || 35-38 Καὶ κάθε σπίτι μὲ λουτρόν, πλὴν τὸ νερόν κουβανητόν, | λούονται εὐτρεπίζονται, καθ' ὥρα λέγω καὶ καιρόν. || 39 πολολογιῶν ||

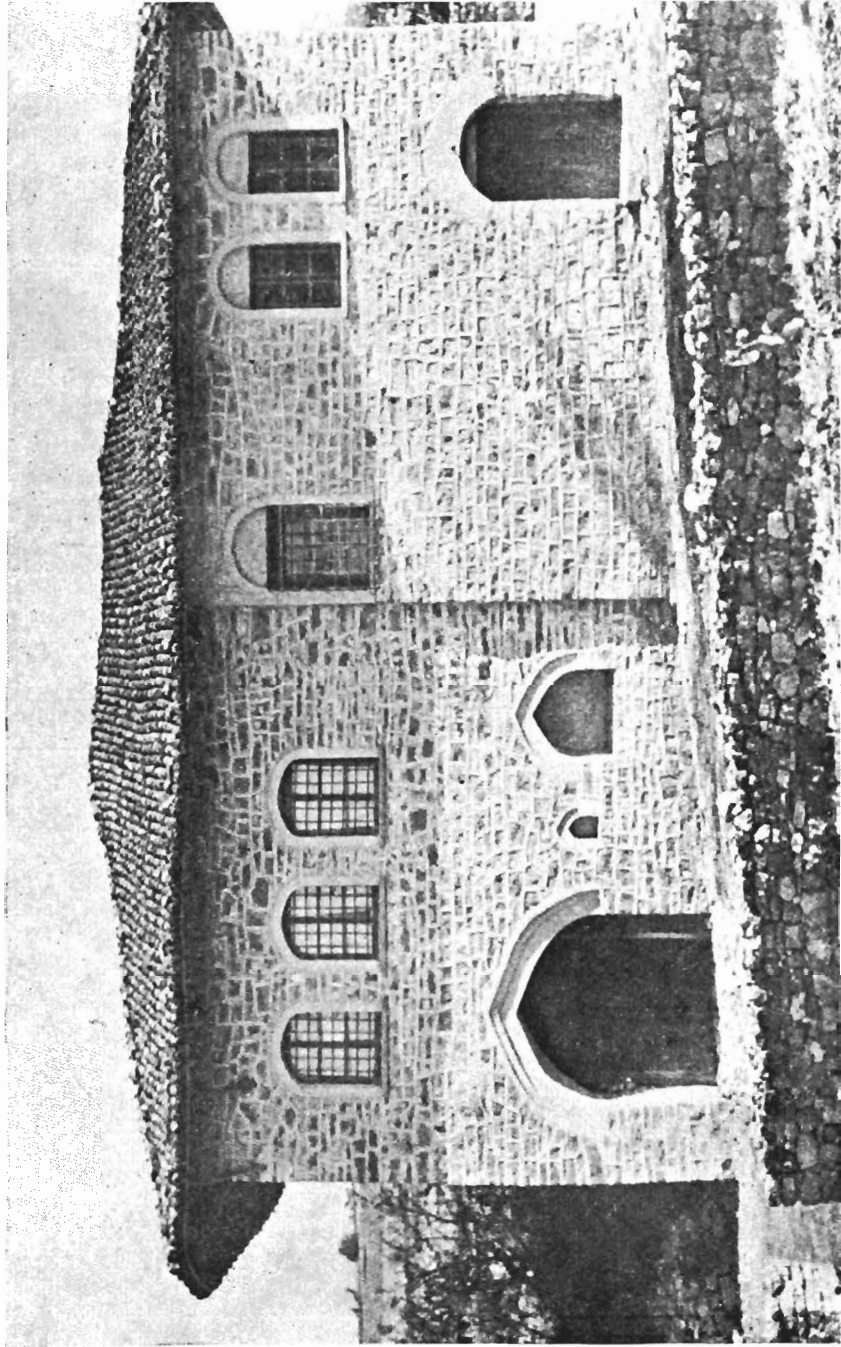
ΑΡΧΟΝΤΙΚΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΑΡΒΑΝΙΤΟΧΩΡΙΟΥ
(ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ D. Kostov, Arbanasi, Sofija 1959)

1. Τὸ σπίτι τοῦ Παπᾶ Χατζῆ Παναγιώτη

2. Τὸ σπίτι τοῦ Χατζῆ Ἡλίας

3. Τὸ σπίτι τοῦ τσομπασιῆ Γεώργη (Αναγνώστη.)

- 40 *φιλότιμοι, φιλόξενοι καὶ ὄλοι προκομμένοι.
Ἄλήθεια εἶν' περιβλεπτον τ' Ἄρβαντοχώρ' + τὸ θ' ὄρος +
κ' ἔχει ἀέρα καθαρὸν, γιὰτ' εἶν' ψηλὰ εἰς ὄρος.
Πλήν, ὅσοι τ' ἀναβαίνουνσι, κουράζονται, στενάξουν
καὶ μόν' αὐτοὶ ποὺ κάθονται, τὸ χαίρονται, κοιτάζουν.*
- 45 *Μόν' μερικὰ ἂν ἔλεγα, καθὼς εἶν' ἡ ἀλήθεια,
ὅσοι αὐτὰ δὲν εἶδασι, τὰ λέγονν παραμύθια.*

41 *ταρβαντοχώρ' τὸ θ' ὄρος*: μήπως τὸ θῶρος (=κατὰ τὴν θέα)? || 46 μετὰ τὸν στίχο ση-
μειώνεται (τέλος). ||

[B']

Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ.

- Σ' ἓνα μπαγίρ: ὑψηλὸν
βρίσκομαι τώρα μοναχός,
εἰς ἓνα ἴρημοχώρι,
τοῦ λέν Ἄρβαντοχώρι.*
- 5 *Βλέπω τὰ χιόνια καὶ βροχῆς
καὶ τῆς καρδιᾶς μου ταραχές,
βλέπω καὶ τὲς φοροτῶνες
καὶ μ' ἔρχονται σκοτοῦρες.
Βλέπω τὸν οὐρανὸν θολό.*
- 10 *Καὶ πῶς ἐγὼ νὰ φυλαχθῶ,
ποῦ νὰ βρω ἡσυχίαν,
νὰ κάμω κατοικίαν;
Γυρίζω Ἀνατολικά,
χοντροὸ χαλάζι μὲ κτυπᾷ.*
- 15 *Γυρίζω εἰς τὴν Δύση
κι αὐτὴ μὲ φοβερίζει.
Γυρίζω, λέγω, Ἀρκτικά,
ποὺ κεῖ ἀστράπτει καὶ βροντᾷ.
Τρέχω στὴν Μεσημβρία*
- 20 *καὶ κεῖ νὰι δυσωδία.
Βλέπω τοὺς λύκους πῶς ὀρμουῖν,
τοὺς λέοντες πῶς περπατοῦν
ὄλοι ἀγριωμένοι
καὶ καταθυμωμένοι.*
- 25 *Γυρίζω πρὸς τὸν οὐρανὸ*

1 *Εἰς ἓνα* || 2 *εὐρίσκομαι* || 4 *ἀρβαντοχώρι*: ἔγραψα Ἄρβαντοχώρι (κατ' ἀναλογία καὶ
τῶν στίχ. Α₂, 41) || 9 *θολόν* || 11 *νᾶρω* || 15 *Δύσιν* || 19 *μεσημβρίαν* || 25 *οὐρόν* ||

μὲ δάκρυα καὶ ξεφρονῶ·
 ζητῶ ἐλευθερίαν
 σ' αὐτὴν τὴν δυστυχίαν.

28 μετὰ τὸν στίχο σημειώνεται (τέλος).

Γ λ ω σ σ ά ρ ι ο

²Λοκτικά, ἐπίρρ. = πρὸς Borrān.

ἐγλενδίζω καὶ ἐγλενδεοδίζω < τουρκ. *eğlenmek* = διασκεδάζω. Βλ. καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐγλενδίζουν, ἀνεπιέ μου, μὴ ρωτᾶς, στ. 1046 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἄλ. Κάλφογλου (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά Κείμενα, Β', Ἀθῆναι 1967, σ. 42) καὶ γιὰ νὰ μὲ ἐγλενδοδίζουν, στ. 100 τῆς ἐμμέτρου «Ἐπιστολῆς Κωνστ. Δρ. Σούτσου» (Φ. Κ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Α', Ἀθῆναι 1967, σ. 11).

ἐγλεντζές < τουρκ. *eğlence* = διασκέδαση. Βλ. ἐγλεντζέδες καὶ σεργιάνια καὶ ἄν ἄλλο τι ποθεῖς, στ. 195 τῆς «Ἠθικῆς Στιχουργίας» τοῦ Ἄλ. Κάλφογλου (Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Φαναριωτικά κείμενα, Β', σ. 17). Πρβλ. Ἔρωτος ἀποτελέσματα [...] πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἐγλεντζὲν τῶν εὐγενῶν νέων [...] Ἐν Βιέννῃ [...] 1792.

Μεσημβρία, ἦ = ὁ Νότος.

μπαγίσι < τουρκ. *bagir* = πλαγιά λόφου ἢ βουνοῦ.

μπαχτζές (μπαχτσές), ὁ < τουρκ. *bahce* = κῆπος.

σεργιανίζω = περπατῶ, περιδιαβάζω < ἀπὸ τὸ τουρκ. *seyran* = περίπατος, ἐκδρομή.

R É S U M É

Stephanos J. Papadopoulos, Une pièce en vers concernant Arvanitochori (Arbanassi) de V. Tărnovo en Bulgarie.

L'auteur publie un poème grec du XIXe siècle, qui rapporte au village Arvanitochori ou Arbanassi du district de V. Tărnovo en Bulgarie. La première partie du poème (46 vers) constitue un hymne aux beautés du village, tandis que la seconde (28 vers) adopte un ton de lamentation. En dehors du commentaire philologique qui accompagne le texte publié, l'auteur de cet article se réfère aussi au manuscrit où cette pièce en vers est insérée, ainsi qu'au propriétaire et copiste du manuscrit (il est probable que la même personne soit aussi le versificateur). De plus, l'auteur cite la bibliographie bulgare concernant Arbanassi, qui, bien qu'à l'intérieur de la Bulgarie, avait réussi à maintenir vivant son caractère grec depuis sa fondation (probablement au début du XVIe siècle) jusqu'aux premières années de notre siècle.